

Ur *Arkiv* nr 19-20 (1981)

Georg Lukács

Bucharins historiska materialism

Denna kritiska recension av Nikolaj Bucharins arbete [Den materialistiska historieuppfattningen](#) publicerades ursprungligen 1925 i *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung*.

Observera att 1925 var Bucharin fortfarande en mycket betydelsefull person i den sovjetiska och internationella kommunistiska rörelsen. Vid den tidpunkten var debattklimatet fortfarande sådant att en ungersk exilkommunist kunde skarpt kritisera en ledande sovjetisk kommunist utan att det ledde till repressalier. Fem år senare, när Stalin konsoliderat sin makt, var något sådant otänkbart.

/ MF

Bucharins nya arbete¹ utgör en sedan länge önskad systematisk sammanfattning av den historiska materialismen utifrån en marxistisk ståndpunkt. I det marxistiska lägret har man sedan Engels *Anti-Dühring* — med undantag för Plechanovs broschyr — inte vågat sig på något liknande och överlåtit åt marxismens motståndare att sammanfatta läran och för det mesta åt sådana som har förstått den mycket ytligt. Därför bör man välkomna Bucharins försök, även om det finns mer att säga om hans metod och resultat än vad som får plats i dessa rader. Ty det måste erkännas att Bucharin lyckats föra samman alla marxismens viktiga frågor till ett enhetligt och systematiskt sammanhang, som på det hela taget är marxistiskt; och att framställningen dessutom genomgående är klar och lättbegriplig, så att boken väl tycks fylla sin uppgift att vara en *lärobok*.

Eftersom Bucharin haft målsättningen att skriva en populär lärobok bör kritikern vara överseende gentemot enskilda delar, speciellt om de har att göra med relativt avsides liggande områden. Denna målsättning tillika med svårigheten att i Ryssland få tag på den nödvändiga litteraturen ursäktar att Bucharin vid skildringen av konst, litteratur och filosofi nästan genomgående bygger på andrahandskällor och för det mesta förbigår den allra senaste forskningen. Men den fara som följer därav förstärks av att Bucharin i sin strävan att skriva en populär lärobok har en tendens att *själv alltför mycket förenkla problemen*. Hans framställning blir på så sätt visserligen klar och begriplig, men samtidigt blandar den ihop och skymmer sammanhangen snarare än att verkligen klargöra dem. Men en förenklade framställning, som inte bygger på en förenkling av de sakligt riktiga problemställningarna och resultaten utan på en förenkling av själva problemen och resultaten, kan aldrig godtas — allra helst som denna förenklingstendens hos Bucharin inte inskränker sig till mer avlägsna ideologiska problem utan också gör sig gällande i de mer centrala frågorna.

Så till exempel framställer Bucharin det som om det fanns en nära nog exakt och oförmedlad parallellitet mellan å ena sidan hierarkin och maktförhållandena i den ekonomiska produktionsstrukturen och å andra sidan i staten (s 255 ff) och slutar med anmärkningen: ”Vi ser alltså här, att statsapparatusens uppbyggnad själv motsvarar den ekonomiska uppbyggnaden, *dvs samma*

---

¹ N Bucharin, *Theorie des historischen Materialismus*, Hamburg 1922. På svenska: *Den materialistiska historieuppfattningen*, Stockholm 1923 (Ny upplaga Lund 1980, sidreferenserna avser denna upplaga).

klasser står på samma poster”. Som en utvecklingstendens är detta utan tvivel riktigt. Det är också riktigt att en bestående och skarp motsättning mellan båda hierarkierna brukar leda till en revolutionär omvälvning. Men i förhållande till den konkreta historien är Bucharins formulering alltför förenklad och schematisk. Ty det är fullt möjligt, att den ekonomiska styrkejämvikten mellan de konkurrerande klasserna tidvis kan skapa en statsapparat, som i verkligheten inte behärskas av någon av de båda klasserna (även om den tvingas till en mängd kompromisser med dem) och som därför alls inte på något enkelt sätt motsvarar deras struktur. Det gäller t ex för den absoluta monarkin i början av den nya tiden. Det är vidare möjligt att en klass kommer till makten ekonomiskt utan att fullständigt kunna anpassa statsapparaten efter sina behov och påtvinga den sina klassdrag.

Mehring har för Tysklands del övertygande påvisat, hur bourgeoisin av fruktan för en proletär hjälp vid den borgerliga revolutionen överlämnade statsapparaten åt junkrarna samtidigt som den förde den mest energiska kamp för borgerliga reformer och upplevde sitt starkaste ekonomiska uppsving och lugnt såg på hur den feodal-absolutistiska maktstrukturen bevarades. En lärobok kan visserligen omöjligt behandla alla dessa frågor i deras konkreta vidd. Men att det inte ens finns hänvisningar till betydelsen av sådana avvikelser från schemat gör ändå Bucharins framställning rätt betänklig. Plechanov och Mehring har i sina enskilda undersökningar ofta visat, hur man kan förena en populär framställning med vetenskaplig grundlighet i problembehandlingen. Bucharin, som har påtagit sig den verkligen tidsenliga och viktiga uppgiften att sammanfatta samtliga problem inom marxismen, befinner sig i många avseenden under den forskningsnivå, som de uppnått.

Men vi skall inte uppehålla oss vid detaljer. Ty mycket viktigare än sådana slarvigheter och fadäser är att Bucharin på några inte oviktiga punkter avviker från den historiska materialismens riktiga tradition, utan att härvid i sak ha rätt, utan att överträffa den nivå som de bästa av hans föregångare redan uppnått, ja utan att ens uppnå den. (Det säger sig självt att vi hela tiden värderar Bucharins också i sina fel aktningvärda prestation med marxismens bästa traditioner; vanliga vulgarisatörer kommer här inte ens i tanke som jämförelseobjekt.) Detta konstaterande gäller i första hand det inledande filosofiska kapitlet. Bucharins inställning närmar sig här på ett ganska betänkligt sätt den borgerliga (med Marx' ord åskådande) materialismen. Den kritik som t ex Mehring och Plechanov — för att inte tala om Marx och Engels — har riktat mot den läran, den skarpa avgränsningen av dess oförmåga att förstå den historiska processen, om den historiska, den dialektiska materialismens speciella tillämpning på historien, allt detta tycks inte existera för Bucharin. Det är ju begripligt, att det sedan alla ”idealister” från Bernstein till Cunow har vänt upp och ned på själva kärnan i marxismen, skall uppträda en — i sista hand sund — reaktion. Men Bucharin avlägsnar i sina filosofiska resonemang — stillatigande och utan att ens bevärdiga dem en vederläggning — samtliga element ur den marxistiska metoden, vilka härstammar från den klassiska tyska filosofin. Visserligen omnämns Hegel här och där i förbigående; men det kommer aldrig till någon väsentlig uppgörelse om skillnaden mellan hans dialektik och Marx'. Och det är mycket betecknande att det om Feuerbach bara sägs så mycket som att ”tanken fördes framåt” genom honom; ”han utövade inflytande på Marx och Engels, som skapade den fullkomligaste materialistiska teorin” (s 94). Problemet om förhållandet mellan Feuerbachs humanism och den materialistiska dialektiken berörs över huvud taget inte.

Vi har särskilt framhävt denna punkt, eftersom man härav enklast kan förstå de viktigaste felen i den bucharinska uppfattningen om den historiska materialismen. Bucharins teori hamnar mycket nära den borgerliga — naturvetenskapliga — materialismen och får därigenom karaktären av en ”science” (enligt det franska språkbruket) och i sin konkreta tillämpning på samhälle och historia utplånar den därför ofta det avgörande i den marxistiska metoden: *att föra tillbaka samtliga*

företeelser inom ekonomin och ”sociologin” på de sociala förhållandena mellan människorna inbördes. Teorin får ett tonfall av falsk ”objektivitet”: den blir fetischistisk.

Denna kvarleva av oupplöst tinglighet (unaufgelöster Dinghaftigkeit), av falsk ”objektivitet”, kommer tydligast till uttryck vid behandlingen av *teknikens* roll i samhällsutvecklingen. Bucharin tilldelar den en roll, som den faktiskt helt enkelt inte har; och han gör det på ett sätt som ingalunda motsvarar *andan* i den dialektiska materialismen. (Det är självklart att man kan hitta citat från Marx och Engels, som *också kan* tolkas i den riktningen.) Bucharin säger: ”Varje givet system av den samhälleliga tekniken *bestämmer*² också systemet av arbetsförhållandena mellan människorna”. (S 230) På sidan 240 förklaras handelns svaghet och naturaekonomins dominans under antiken som en följd av teknikens svaghet. På sidan 250 betonas att om ”tekniken ändrar sig, så ändrar sig också arbetsfördelningen i samhället”. På sidan 206 hävdar han att beroendet ”i sista hand” av samhällets tekniska utveckling, av ”produktivkrafternas nivå” helt enkelt är en ”grundläggande lagmässighet”.

Det är uppenbart att den senast citerade identifieringen av tekniken med produktivkrafterna varken är riktig eller marxistisk. Tekniken är en *del*, visserligen en mycket viktig del av samhällets produktivkrafter, men den är varken identisk med dem eller — som det tycks framgå av några tidigare anförda påståenden av Bucharin — det slutgiltigt eller enda avgörande momentet i omvandlingen av dessa krafter. Att varje försök att finna den grundläggande bestämningen för samhället och dess utveckling i någon annan princip än människornas samhälleliga förhållande till varandra i produktionsprocessen (och följaktligen i distribution, konsumtion osv), det vill säga i den riktigt uppfattade ekonomiska samhällsstrukturen, att detta leder till fetischism erkänner Bucharin själv. Så kritiserar han lika hårt som träffande *ex* Cunows uppfattning att tekniken är bunden till naturförutsättningarna, att existensen av bestämda råmaterial är avgörande för existensen av en bestämd teknik (s 204) i och med att han visar att Cunow blandar ihop råmaterial med arbetsföremål, att han glömmer bort ”att *motsvarande teknik* är nödvändig för att trä, malm och fibrer ska kunna spela rollen som råmaterial ... Naturens inflytande i mening av materialanskaffning osv är *självt* en produkt av teknikens utveckling” (s 205).

Men måste inte denna riktiga och kritiska inställning utsträckas till tekniken själv? Är inte antagandet att samhällsutvecklingen beror på teknikens utveckling också en falsk ”naturalism” i likhet med Cunows teori, som visserligen i sista hand, om än i något förfinad form, går tillbaka på ”miljö”-teorierna från 1700- och 1800-talet? Visserligen gör sig inte Bucharin skyldig till det grova felet i en sådan ”naturalism”, nämligen att vilja förklara förändringen utifrån det som finns till (s 205); ty tekniken ändras ju under samhällsutvecklingen. Han förklarar alltså — formallogiskt riktigt — förändringen utifrån ett variabelt moment. Men den självständiggjorda tekniken som grundval för utvecklingen gör av den grova naturalismen bara en mer förfinad dynamisk. För om tekniken inte uppfattas som ett *moment* i det existerande produktionssystemet, om dess utveckling inte förklaras utifrån utvecklingen av de *samhälleliga* produktivkrafterna (snarare än motsatsen), blir den bara till precis samma transcendent och fetischistiska princip, som människorna ställs inför i form av ”Naturen”, klimat, miljö, råämnen osv. Ingen betvivlar naturligtvis att på varje bestämd nivå av produktivkrafternas utveckling, så får den av dessa bestämda teknikutvecklingen återverkningar på produktivkrafterna. Bucharin betonar detta i samband med alla ideologier (och följer här de viktiga metodiska uppslagen från den gamle Engels); men det går inte, det är sakligt oriktigt och omarxistiskt att utesluta tekniken ur raden av ideologiska former och tilldela den en självständig existens i förhållande till samhällets ekonomiska struktur.

² Min kursivering. Jfr Gottl, *Wirtschaft und Technik*, s 236-39.

Det är sakligt oriktigt, ty därigenom kan man inte förklara mycket viktiga *riktningsförändringar* av tekniken, vilka, om än kanske inte omedelbart, ändå har blivit avgörande för samhällsutvecklingen. Så t ex skillnaden mellan antikens teknik och medeltidens. Ty hur primitiv medeltidens teknik än kan ha varit i sina resultat och i hur många avseenden den än kan ha inneburit en viss tillbakagång i förhållande till antikens tekniska *prestationer*, så betydde ändå *principen* för den medeltida tekniken en vidareutveckling: nämligen rationaliseringen av arbetets *utförande* i motsats till antiken, då rationaliseringen uteslutande inriktade sig på arbetets *resultat* och själva utförandet snarare uppnåddes ”genom sociala våldshandlingar”(2) än genom teknisk rationalitet. Först därigenom lades emellertid grundvalen för möjligheten av en modern teknik, som Gottl klart har påvisat för vattenkvarnen, gruvbrytningen, skjutvapen osv. Grundvalen för denna avgörande *riktningsförändring* i tekniken är emellertid förändringen av samhällets ekonomiska struktur: förändringen av arbetsmöjligheterna och arbetsvillkoren. Omöjligheten för antiken att upprätthålla den sociala basen för sin produktionsorganisation, rovdriften på ett outtömligt slavmaterial, var helt säkert en viktig bidragande orsak till det ekonomiska sammanbrottet, och som gjorde det nödvändigt med en ny ekonomisk samhällsorganisation, vars grundval just skapades under medeltiden.

Max Weber³ har övertygande visat hur t ex samexistensen av slavar och fria arbetare i antiken förhindrade utvecklingen av skråna och därmed av den moderna staden — ännu en skillnad gentemot orienten och antiken. Medeltidens ekonomiska organisation uppstod under helt motsatta *samhälleliga* villkor (brist på arbetskraft osv), vilket sedan i allt väsentligt orsakade riktningförändringen av tekniken. När därför Bucharin (s. 233) påstår: ”Med en annan teknik skulle slavarbetet varit en omöjlighet: slaverna förstör komplicerade maskiner och slavarbetet betalar sig inte”, så vänder han upp och ned på orsakssammanhanget. Det är inte teknikens ofullkomliga utveckling som möjliggör slaveriet, utan tvärtom slaveriet som rådande arbetsform som omöjliggör en rationalisering av arbetsprocessen och — förmedlat därigenom — uppkomsten av en rationell teknik. De modifieringar, som uppstår, om slaveriet betraktas i världsmåttstock som ett — relativt isolerat — moment i en i huvudsak på lönearbete baserad miljö, hör inte hit.⁴

Ännu klarare framträder detta motsatta sammanhang, om vi betraktar övergången från den medeltida produktionen till den moderna kapitalismen. Marx betonar uttryckligen, att övergången från skråmässigt hantverk till manufaktur inte innebar någon omvälvning av tekniken: ”Beträffande själva produktionssättet skiljer sig t ex manufakturen i sin början knappast från den skråmässiga hantverksindustrin på annat sätt än genom det större antal arbetare, som samtidigt sysselsätts av samma kapital. Skråmästarens verkstad har endast blivit utvidgad. Skillnaden är alltså främst bara kvantitativ.”⁵

Den kvalitativa övergången var en följd av att den kapitalistiska arbetsdelningen, de rådande kapitalistiska maktförhållandena och de sociala förutsättningarna för masskonsumtion (upplösningen av naturaekonomin) osv skapades. Först därmed är de *sociala* förutsättningarna för den moderna maskintekniken för handen; den uppstår som *frukt* av en sekellång samhällelig omvälvningsprocess; den är kröningen och fulländningen av den moderna kapitalismen, men inte dess frambringande orsak. Den framträder, när dess samhälleliga betingelser har skapats, när manufakturkapitalismens primitiva former har hamnat i dialektisk motsättning, dvs när manufakturens ”snäva tekniska bas” på ”ett visst stadium av sin utveckling kommer i motsättning till de av den

³ *Wirtschaft und Gesellschaft (Grundriß der Sozialökonomik, III)* s 584-585.

⁴ Jfr i det sammanhanget Marx anmärkningar i *Filosofins elände* om slaveriet i södern i Förenta staterna, där emellertid det rent tekniska momentet på samma sätt bara ses som ett moment av den totala samhällsekonomiska processen.

⁵ Marx, *Kapitalet* I, s 280 (svenska utgåvan).

själv skapade produktionsbehoven”.⁶ Det är självklart, att den tekniska utvecklingen *då* utomordentligt kraftigt påskyndar den ekonomiska. Men den så uppkomna *växelverkan* upphäver på intet sätt ekonomins faktiska, historiska och metodiska prioritet framför tekniken. Så framhåller t ex Marx: ”Hela denna ekonomisering, som vilar på produktionsmedlens koncentration och användning i stor skala ... har alltså sin källa i det samhälleliga arbetet likaväl som mervärdet har sin källa i varje enskild arbetares merarbete, om det betraktas isolerat.”⁷

Vi har behandlat denna fråga ganska detaljerat. Det var nödvändigt på grund av denna frågas *metodiska* betydelse. Och dess betydelse beror inte bara på att det här handlar om ett centralt marxistiskt problem utan också på att Bucharin just här har blivit ett offer för sin felaktiga metodiska inställning. Vi har tidigare hänvisat till hans försök att göra en ”science” av dialektiken. Denna tendens yttrar sig vetenskapsteoretiskt däri att han skulle vilja se marxismen uppfattad som en ”allmän sociologi” (s 22). Här hamnar emellertid hans naturvetenskapliga tendens i en oupplöslig motsättning till hans — ofta riktiga — dialektiska instinkt.

Engels har reducerat dialektiken ”till vetenskapen om de allmänna rörelselagarna för såväl den yttre världen som det mänskliga tänkandet”.⁸ Den allmänna sidan av Bucharins teori om sociologin som ”historisk metod” står i samklang därmed. Men, som en nödvändig konsekvens av hans naturvetenskapliga inställning, kan inte sociologin begränsas till ren metod utan utvecklar sig till en fristående vetenskap med ett eget innehåll och hamnar i konflikt med sin materiella grundvals historiska väsen. Ty dialektiken kan avstå från ett eget innehåll, den är ju inriktad på helheten i historieprocessen, vars individuella, konkreta, sig aldrig upprepande moment uppvisar sina dialektiska väsensdrag just i sin kvalitativa olikhet från varandra och just i den oavbrutna omvandlingen av sin objektiva struktur. *Totaliteten* är dialektikens fält. En ”scientistisk” allmän sociologi, å andra sidan, måste också ha ett eget *speciellt* innehåll, egna allmänna lagbundenheter, om den inte skall upphäva sig själv och bli ren kunskapsteori. Bucharin vacklar här obeslutsamt hit och dit. Å ena sidan inser han klart, att det absolut inte finns ett samhälle ”i allmänhet”; han förmår emellertid inte dra de nödvändiga slutsatserna därav, eftersom han teoretiskt bara ser den historiska variationen som ett ”bestämt historiskt skal”,⁹ en ”uniform” (användningen av hans teori är ofta mycket bättre än teorin själv). Å andra sidan (s 22) försöker han skilja ”teori” och ”metod” från varandra och ändå behandla dem som en enhetsvetenskap — en uppgift som på grund av frågeställningens oklarhet redan på förhand måste vara olöslig. Och den av oss analyserade grundfalska teorin om teknikens företrädare är just inget annat än det innehållsliga resultatet av Bucharins strävan att skapa en allmän sociologi: ingen tillfällig fadäs utan den nödvändiga följden av en otillräckligt klarlagd utgångspunkt.

Denna oklarhet visar sig nästan överallt, där Bucharins lagbegrepp träder i funktion. Turligt nog glömmar Bucharin ofta bort sin teoretiska utgångspunkt i de konkreta analyserna. Så vill han ur ”jämvikten” och dess rubbningar inom givna system härleda allmänna lagtyper för såväl organisk och oorganisk natur som för samhället. (s 118-130). Här sammankopplas Hegel på ett inte alltför organiskt sätt med Marx. Men trots att Bucharin teoretiskt bara medger så mycket som att dessa sammanhang framgår ”*bäst*, om man tar som exempel det mest komplicerade systemet, det mänskliga samhället”,¹⁰ så glömmar han lyckligtvis denna teori vid den konkreta samhällsanalysen, så att han ofta — sin grundinställning till trots — kommer fram till mycket intressanta resultat. Därtill kommer att de olika ”organiska” och andra samhällsteorierna framkallar ett

⁶ *Kapitalet* I, s 321.

⁷ *Kapitalet* III, s 72.

⁸ *Feuerbach*, s 38.

⁹ Min kursivering.

¹⁰ Min kursivering.

hälsosamt motstånd, som ofta yttrar sig i slagkraftiga kritiska uppgörelser.

Då Bucharin skall fastställa sociologins *kunskapsmål* träder hans naturvetenskapliga inriktning helt krass i dagen. Han framhåller: ”Av allt vad här sagts följer, att i samhällsvetenskaperna, såväl som i naturvetenskaperna är förutsägelse möjlig”.¹¹ ”Vi kan tills vidare inte förutsäga *tidpunkten* då den eller den företeelsen kommer att inträffa. Det kommer sig av, att vi ännu inte förfogar över sådana kunskaper om lagarna för den samhälleliga utvecklingen, att de kan uttryckas i noggranna *siffror*. Vi känner inte den sociala processens *hastighet*, men vi har möjlighet att känna dess *riktning*.” (s 78). Bucharin förstår emellertid inte i sin naturvetenskapliga fördomsfullhet att möjligheten att få kunskap om ”siffermässiga” ”fakta” till skillnad från riktningarna eller tendenserna inte beror på vår olika grad av subjektiv kunskap, utan på den *objektiva kvalitativa skillnaden mellan föremålen själva*. Det har Marx och Engels alltid klart insett. Jag vill bara i förbigående omnämna Engels kloka och metodiskt mycket förnuftiga anmärkningar om den metodiska omöjligheten att siffermässigt exakt förstå den omedelbara samtiden.¹² Jag vill också peka på att Marx i den sakligt som metodiskt lika grundläggande läran om den genomsnittliga profitkvoten drar en skarp metodisk skiljelinje mellan enskilda siffermässigt fastställda ”fakta” och de samhälleliga tendenserna i processen som helhet. ”Men beträffande räntans ständigt fluktuerande marknadskvot”, framhåller han, ”så är den i varje moment given som fast storhet liksom varornas marknadspris ... Däremot existerar den allmänna profitkvoten ständigt bara som *tendens* ... ”¹³

Och denna uppfattning om utvecklingstendenserna, vilkas tendenskaraktär inte bara beror på vår brist på kunskap utan på väsendet i det samhälleliga skeendets objektivitet, vilkas struktur också, å andra sidan, grundlägger det samhälleliga handlandets teoretiska möjlighet och den ”omvälvande praktikens” verklighet upprepas och framhävs gång på gång av ingen mindre än Lenin. Så t ex i hans kritik av Juniusbroschyren,¹⁴ där han skarpt framhäver det omarxistiska i tesen att nationella krig är omöjliga i imperialismens tidsålder. Han betonar att det är mycket osannolikt; men en analys av utvecklingstendenser kan aldrig bevisa att något är absolut omöjligt. Problemet att i förväg fastställa ”tidpunkten” stämplas som en metodologisk omöjlighet. Ännu skarpare betonar han denna metodologiska omöjlighet i sitt tal på den Kommunistiska internationalens andra kongress om det internationella läget: ”Här måste vi framför allt ta upp två spridda fel ... ; det finns revolutionärer, som försöker bevisa, att det inte finns någon utväg ur läget. Det finns inget absolut utsiktslöst läge ... Försöket att i förväg 'bevisa' den 'absoluta' utsiktslösheten är tomt pedanteri eller lek med begrepp och ord.” Bara erfarenheten, bara praktiken kan ge ett verkligt bevis för den ena eller andra frågan.¹⁵

Vi har här inte åberopat Marx, Engels och Lenin som ”auktoriteter”. Vi ville bara visa att Bucharins kunskapsmål avviker från den historiska materialismens stora och fruktbara tradition, som från Marx och Engels via Mehring och Plechanov leder till Lenin och Rosa Luxemburg. (Det är, i förbigående sagt, mycket beklagligt, även om det är helt förståeligt utifrån Bucharins metodiska inställning, att han inte alls vidrör Rosa Luxemburgs grundläggande ekonomiska teorier.) Ty en saklig och ingående diskussion om själva detta kunskapsmål skulle spränga ramarna för denna recension. Vid en sådan diskussion skulle det framgå att hela den filosofiska grundvalen för Bucharins teori är den ”åskådande” materialismens ståndpunkt; att han i stället för att underkasta naturvetenskaperna och deras metod en historiematerialistisk kritik, dvs att förstå

¹¹ Min kursivering.

¹² I inledningen från 1895 till Marx' *Klasstriderna i Frankrike*.

¹³ *Kapitalet* III, s 333; min kursivering.

¹⁴ *Gegen den Strom*, s 419 f.

¹⁵ *Protokoll des II. Kongresses der Kommunistischen Internationale*, Wien 1920, s 43 f.

dem som produkter av den kapitalistiska utvecklingen, använder dem utan prövning, okritiskt, ohistoriskt och °dialektiskt för att förstå samhället. Men en sådan kritik, som Plechanov har gjort ett gott förarbete till i sina arbeten om Holbach, Helvétius och Hegel, hör inte hemma här. Här ville jag bara klarlägga de *följder* av Bucharins inställning, som gör att hans konkreta samhällsvetenskapliga resultat blir förvirrade eller hamnar på avvägar.

En så begränsad kritik har inte kunnat gå in på alla detaljer. Den har måst nöja sig med att påvisa den metodiska källan till dessa fel. Att Bucharins bok trots alla dessa fel utgör ett förtjänstfullt försök att systematiskt och lättbegripligt sammanfatta marxismens resultat har redan framhävts. Till slut vill jag än en gång betona och samtidigt ge uttryck för förhoppningen att de mesta möjliga av felen måtte tas bort i kommande upplagor av boken och att den i sin helhet kan föras upp på samma nivå som dess — många — lyckade delar.

Övers. *B. Kennerström*